ANTIČKA SKULPTURA

(GRČKA)

INSTITUT ZA LIKOVNE UMJETNOSTI
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Tehnička redakcija, tisak, uvez i oprema:
IZDAVAČKI ZAVOD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZAGREB

PREDGOVOR

Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke sadržava najznačajnija djela grčke umjetnosti, nastala u rasponu od V. st. pr. n. e. (Zlatno doba grčke umjetnosti) do konca helenističkog perioda, u kome je ona, još jednom, postigla svoj visoki uspon. Izloženi odljevi ilustriraju razvoj grčke skulpture gotovo kroz pet stoljeća.

Dio odljeva (skulpture i reljefi s Partenona i još neki drugi odljevi) direktne su kopije s originala u mramoru. Ostali odljevi načinjeni su, većim dijelom, po rimskim mramornim kopijama brončanih ili mramornih originala.

Rimljani, u prvom redu carevi i tzv. viši slojevi rimskog društva, želeći da imaju najznačajnija djela grčke skulpture iz raznih epoha, ako ne u originalu, a ono bar u replikama i kopijama, povjeravali su njihovu izradu grčkim kiparima i kamenorescima. Kopisti izvodeći replike u mramoru po originalu u bronci, bili su često primorani da zbog krhkosti materijala postavljaju potpornje pojedinim istaknutim partijama na skulpturama, kojih kod originala nije bilo. Time su razbili kompoziciju, ljepotu forme, linije i t. d. Te kopije omogućuju stoga proučavanje antičke grčke skulpture samo do nekih granica, jer kopist nije mogao razviti u mramoru onu slobodu pokreta, koju su majstori dali u bronci.

Većina su tih eksponata vlasništvo od 1897. Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nabavio ih je 1892. iz Londona, Pariza i Rima

tadašnji odjel za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu zauzimanjem dra Ise Kršnjavija, predstojnika Odjela, slikara i historičara umjetnosti. Filozofski fakultet zagrebačkog Sveučilišta ustupio je 1940. privremeno te odljeve Gipsoteci grada Zagreba.

Manji je dio eksponata (redni broj 20. 22, 28, 29 i 38) vlasništvo Gliptoteke.

Gliptoteka Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti otvorila je za javnost, u novoj postavi, tu zbirku sadrenih odljeva najznačajnijih djela grčke antičke skulpture.

PARTENON I FIDIJA (V. st. pr. n. e.)

Atenski državnik Periklo povjerio je sredinom V. st. pr. n. e., graditeljima Iktinu (IKTINOS) i Kalikratu (KALLIKRATES) gradnju monumentalnog hrama posvećenog boginji Ateni Partenos (Partenon). Vrhovni nadzor nad tom gradnjom, kao i nad svim drugima, kojima je Periklo naumio ukrasiti atensku Akropolu, bio je povjeren kiparu i arhitektu Fidiji. Njegov je posebni zadatak bio, da ukrasi Partenon skulpturama. Gradnja Partenona započeta je 447. pr. n. e., a završena vjerojatno 438. pr. n. e. Dorska građevina, s elementima jonskog stila, (vel. 70×31 m) podignuta je u penteličkom mramoru kao peripter sa 46 stupova. Ukrašena je skulpturama na zabatima i metopama i reljefnim frizom.

U V. st. pr. n. e. pretvoren je Partenon u bizantinsku crkvu, i tom su prilikom izvršene preinake na zabatu i podnožju. Iza g. 1460. pretvaraju ga Turci u džamiju, a 26. IX. 1687. zbog ratnog razaranja Mlečana postaje ruševina.

METOPE

Vanjsku stranu greda iznad epistila ukrašavale su 92 metope (vel. 1,25×1,27 m) s visokim reljefima (do 0,25). Reljefi su prikazivali borbe Lapita s Kentaurima (Kentauromahija – južna strana), borbe Grka s Amazonkama (Amazonomahija – zapadna strana), junačka djela heroja Teseja, borbe bogova s Gigantima (Gigantomahija – istočna strana) i borbe Grka i Perzijanaca (Iliupersis – sjeverna strana). Danas se još može vidjeti na hramu 39 metopa, a 17 ih se nalazi u British Museumu u Londonu, kamo ih je g. 1811. s Akropole dao prenijeti lord Elgin. U Pariz je g. 1877. bila odnesena jedna metopa. Neke metope, koje su uništene, poznate su samo iz crteža Jacquesa Carreya iz 1674.

ZABATI

Na istočnom zabatu prikazano je rođenje Atene, boginje mudrosti i rata, a na zapadnom natjecanje Atene i Posidona, boga mora.

Na zabatima je bilo oko 40 skulptura božanstava i heroja, od kojih je preostalo svega 12. Jedna jedina sačuvana je zajedno s glavom (Dionis), a u Louvreu se u Parizu nalazi glava tzv. Laborde.

Skulpture su bile već 1674. djelomično oštećene; na istočnom zabatu nedostajala je jedna grupa, što se moglo utvrditi prema crtežu Jacquesa Carreya. Poslije eksplozije barutnog skladišta u Partenonu g. 1687. ostaci skulptura sa zabata podijeljeni su između Londona i Atene, ali se većim dijelom nalaze u British Museumu u Londonu. Ostaci skulptura sa zabata, metope i dijelovi friza, koje je lord Elgin prenio u London, nazvane su »Elgin Marbles«.

Skulpture na zabatima, dane u živim pokretima, rješavane su slobodno u određenom prostoru bez konvencionalne simetrije, za razliku od figura na starijim zabatima hramova u Egini i Olimpiji.

FRIZ

Na vanjskim zidovima »celle« teče u duljini od 160 m friz visine 1 m kao u zatvorenoj vrpci.

Na frizu u niskom reljefu, kojega izbočine ne prelaze 4,5 do 5,5 cm visine, prikazana je povorka Panatenejskih svečanosti posvećenih boginji Ateni. Ona se kreće od zapada prema istoku u dva smjera, a sastaje se na pročelju cele. Neprekinuti friz, u koji je ukomponirano 400 osoba i 200 životinjskih figura, sa četveroprezima, ratnicima, sviračima, građanima s maslinovim granama, ženama, djevojkama, mladićima i starcima i bogovima, koji promatraju povorku, stvara i pored raznolikosti pokreta jedinstven ritam. Značajno je, da se scene ne ponavljaju.

To remek-djelo Fidijine umjetnosti, koje je završeno 438. pr. n. e., znači novu epohu u razvoju antičkog grčkog friza. Friz je rađen od raznih ruku, ali koncepcija potječe od jedne jedine osobe, najvjerojatnije od Fidije. Veliki dio friza prenesen je u London, manji u Pariz, a nešto je još ostalo na zidovima cele.

FIDIJA i njegova škola

Fidija je vjerojatno bio učenik Hageladasa i Hegijasa. Njegovo je najznačajnije djelo figuralna dekoracija Partenona, pri izvođenju koje su sudjelovali i njegovi suradnici.

Fidija je još izradio kip Zeusa za Zeusov hram u Olimpiji i kip Atene Parthenos za Partenon. Obje su skulpture rađene uz primjenu zlata i bjelokosti u tzv. hriselefantinskoj tehnici.

Pripisuje mu se i Amazonka za Artemizion u Efezu, Atena Promahos za atensku Akropolu, Atena Lemnijska, Afrodita za Elidu i Anadumenos zv. Farnese (British Museum, London).

SKULPTURE S ISTOČNOG ZABATA

1. DIONIS, duž. 1,730 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Dionis, bog vina i opojnosti, prijatelj Muza i umjetnosti, prikazan je kao mladić napola ležeći ispružen na životinjskoj koži, prebačenoj preko hridi. U lijevoj ruci držao je vjerojatno pehar. Snažno mladenačko tijelo modelirano je uravnoteženim proporcijama i savršenim linijama.

   Skulptura Dionisa je jedna od najbolje sačuvanih, a nalazila se na lijevom krilu zabata.

2. DEMETRA I KORA (PERSEFONA), duž. 1,730 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Majka Demetra, boginja zemlje i plodova, sjedi s uzdignutom lijevom rukom, a kćerka Kora stavlja joj lijevu ruku na rame. Obje sjede na cistama pokrivenim tkaninom. Odjevene su u hiton. Ispod laganih haljina naziru se savršeno modelirani oblici tijela.

3. IRIDA (ili HEBA), vis. 1,750 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Irida, glasnica bogova, ili Heba, boginja mladosti, prikazana je u žurnom pokretu, odriješena plašta, koji leprša. Nemirni nabori haljine pojačavaju pokret.

4. HESTIJA, DIONA i AFRODITA (grupa zvana i PARKE), duž. 3,480 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Hestija, boginja vatre i domaćeg ognjišta, sjedi s lijevom nogom malo ispruženom naprijed, a desna je pomaknuta unazad. Ramena i gornji dio tijela malo su nagnuti ulijevo. U figuri je realiziran trenutak neposredno prije ustajanja. Napola ležeća Afrodita, boginja ljubavi i ženske ljepote, naslonila se na krilo

svoje majke Dione. Ispod priljubljenih haljina ocrtavaju se senzualno dane forme snažno modeliranih tijela. Kompoziciono, Afrodita je pendant liku Dionisa.

Grupa je bila postavljena na desnoj strani zabata.

5. GLAVE KONJA HELIJEVA ČETVEROPREGA, vis. 0,755 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Dvije konjske glave (jako oštećene) pune živahnosti.

   Nalazile su se u lijevom uglu zabata.

6. GLAVA KONJA SELENINA ČETVEROPREGA, vis. 0,670 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Glava konja sa četveroprega Selene, boginje mjeseca, prikazana je izbočenih očiju, otvorenih nozdrva i usta.

   U modelaciji glava je realistički pojednostavljena. Ona izlazi iz okvira zabata i završava njegovu desnu stranu.

SKULPTURE SA ZAPADNOG ZABATA

7. KEFISOS, duž. 2,000 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Kefisos, riječno božanstvo, napola ležeći odupro se lijevom rukom o zemlju. Preko te ruke prebačen je lagani ogrtač (hlamida). Desna noga malo uzdignuta. Široka i snažna prsa u malom su nagibu.

   Modeliran s manje detalja.

8. POSIDONOV TORZO, vis. 0,990 m, kopija po originalu u mramoru – ulomci: British Museum, London i Muzej Akropole, Atena.

   Torzo Posidona, boga mora, snažne je muskulature.

   U njemu je postignuta sinteza između realističke i idealističke koncepcije u prikazivanju muškog tijela.

9. NIKE (ili IRIDA), vis. 1,210 m, kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

   Nike, božica pobjede, ili Irida, glasnica bogova, ima muskulozno modelirano tijelo, jakih oblina, koje se jasno ističu ispod priljubljene odjeće. Prikazana je u snažnom pokretu, a nabori odjeće pojačano ističu pokret tijela.

FRIZ

10. JAHAČI IZ POVORKE, ploča IX. br. 24, 25; ploča X. br. 26, 27, 28; ploča XI. br. 29, 30, 31; ploča XII. br. 32, 33, 34; ploča XIII. br. 35, 36, 37.*
Kopije po originalu u mramoru – British Museum, London.
Mladići jašu na konjima po dvojica u grupi ili pojedinačno. Iako konji nisu na uzdi, u pokretu tijela i napetosti mišića i glava s otvorenim i raširenim nozdrvama jasno je izraženo, da njima upravlja čvrsta ruka jahača.

11. JAHAČI IZ POVORKE (detalj), ploča LXXVI. br. 2, 3. Kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.
Konjanički friz je na sjevernoj strani dug 26 m, a na južnoj 30 m.

12. ARHONTI I ERGASTINE, ploča VI. br. 43–48; ploča VII. br. 49–56; ploča VIII. br. 57–61.
Kopije po originalu u mramoru – British Museum, London.
Arhonti, nosioci vrhovne vlasti u Ateni, prikazani su u raznim pokretima, a Ergastine, atenske žene i djevojke, koje su izradile peplos božici Ateni, kreću se laganim koracima, odjevene u haljine vertikalnih nabora. Uzdignute ruke i lagani pokreti nogu kod pojedinih figura lome vertikalne nabore.

13. ARISTIONOVA STELA (konac VI. st. pr. n. e.), vis 2,400 m, kopija po originalu u mramoru – Atena, Nacionalni muzej.
Grobna ploča, rađena u niskom reljefu, predstavlja lik ratnika Aristiona u profilu. Ispod oklopa je kratak hiton stiliziranih jonskih nabora. Na nogama ima štitnike (knemide), a na glavi kapu poput šljema. U lijevoj uzdignutoj ruci drži koplje. Lijeva je noga koraknula naprijed, a glava mu je malo nagnuta. Lice je duguljasto, kosa kovrčava, a brada nemirna. Oklop i štitnici su ornamentirani.
Mramorni je reljef bio obojen. Na bazi ploče uklesan je potpis: ARISTOKLES
Aristionov se lik po koncepciji počinje odvajati od arhajskog ukočenog tretmana.
Rad kipara ARISTOKLA

14. DISKOBOLOS (V. st. pr. n. e.), vis. 1,250 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Rim, Musei Vaticani.
Diskobolos, bacač diska, drži u desnoj unazad povijenoj ruci disk. Dlan lijeve ruke dodiruje koljeno desne noge, na kojoj

* Rimski brojevi označuju redoslijed ploča, a arapski likova na frizu, kako ih navode u literaturi brojni autori.

leži čitava težina tijela, a lijeva je noga zabačena unazad odupirući se o zemlju samo nožnim palcem. Cijelim tijelom, koje je u jakom zamahu, zanosi se udesno, da bi snažnim pokretom odbacio disk. Pogled mu je uperen u zemlju, a lice ne izražava nikakav napor.

Skulptura je pronađena 1791. u Hadrijanovoj vili u Tivoliju.
Restaurirano: glava s vratom, dijelovi ruku, prsti desne i lijeve ruke, desno koljeno, palac lijeve noge, dio diska i veći dio baze. Rekonstrukcija glave s pogledom u zemlju pogrešna je. Po jednoj drugoj replici (»Diskobol« Massimi, iz Palače Lancellotti), koja je nađena na Eskvilinu 1781., glava je okrenuta udesno i prema gore. Pokret glave i na našoj bi kopiji morao biti usklađen s pokretom desne ruke i čitavog trupa; prema tome trebalo bi da je okrenut više unatrag. Rekonstrukciju u gipsu izvršio je G. E. Rizzo za Museo delle Terme u Rimu.
Pripisuje se kiparu MIRONU

Miron je rođen oko 500. pr. n. e. u Eleutheri (Beotija). Stariji je od Fidije; možda učenik Hageladasa iz Argosa.

Izrazit je majstor u bronci, kao i svi kipari s Peloponeza.

Radio je figure atleta brzih i snažnih pokreta i likove bogova i životinja. U njegovim se radovima još očituje neka arhajska tvrdoća.

Pripisuju mu se također grupa ATENE (Frankfurt na Majni) i MARSIJE (Museo Lateranense, Rim).

15. BOJ HERAKLA S KRETSKIM BIKOM (V. st. pr. n. e.), metopa sa Zeusova hrama u Olimpiji, vis. 1,600 m, šir. 1,510 m, kopija po originalu u mramoru – Paris, Louvre.

Zeusov sin Heraklo odupro se o tijelo bika, kojega je glava okrenuta prema njemu. Rep bika je savinut prema gore.

Kompozicijski reljef je riješen s dvije ukrštene dijagonale, a tijela Herakla i bika dana su u punoj dinamici akcije. Na odljevu bik nema glave, jer je odljev učinjen u Louvreu prije 1892., dok na metopi još nije bila rekonstruirana bikova glava.

Zeusov hram u Olimpiji dorskog je stila. Gradio ga je između 470.–460. pr. n. e. arhitekt Libon iz Elide. Bio je ukrašen sa 12 metopa i skulpturama na zabatima.

Gradnja Zeusova hrama u Olimpiji obilježava početak klasične epohe grčke arhitekture i umjetnosti uopće. Misli se, se, da je pri izradi njegova plastičnog ukrasa sudjelovao i Fidija u svojim mlađim godinama.

16. PERIKLO (2. pol. V. st. pr. n. e.), vis. 0,585 m, kopija po jednoj od mramornih replika – British Museum, London.

Portret Perikla, poznatog atenskog stratega, sa šljemom na glavi, predstavlja prvi idealni portret u grčkoj skulpturi V. st. pr. n. e. Oči, uši i brada izrađeni su još u okvirima arhajske koncepcije. Lice već pokazuje neku živahnost.

Original se pripisuje KRESILASU.

Kresilas, rodom iz Kidonije na Kreti, djelovao je u Ateni. Suvremenik je Fidijin.

17. MEDUZA zvana RONDANINI (V. st. pr. n. e.), vis. 0,500 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – München.

Glava Meduze, jedne od triju Gorgona, sa zmijama u kosi, hladna je izraza, poluotvorenih usta. Oči izražavaju okrutnost, a gusta kosa, iz koje izlaze dva krila, isprepletena zmijama uokviruje lice.

Glava te Meduze predstavlja golem napredak u usporedbi s Meduzinim glavama iz arhajskog perioda, koje su, fizički deformirane, bile rađene s nekim primitivnim konvencionalizmom.

18. DORIFOROS (V. st. pr. n. e.), vis. 1,970 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Napulj, Museo Nazionale.

Mladi atlet, muskulozna tijela, jakih ramena i savršeno skladno građen; lagano napetih mišića prebacio je težinu tijela većim dijelom na desnu nogu. Lijeva noga, lagano savijena u koljenu, zabačena je malo unatrag, te dodiruje zemlju samo vrškom prstiju. Desna je ruka spuštena, a lijeva, koja je nosila koplje naslonjeno na rame, uzdignuta. Glava široka čela, uska lica i jaka nosa, bezizražajna je.

Poliklet, kome se pripisuje original, fiksirao je u njemu, na temelju proučavanja, idealne odnose ljudskog tijela. Po tome je Doriforos nazvan »kanon«.

O proporcijama ljudskog tijela napisao je Poliklet i traktat, koji je izgubljen.

Skulptura je iskopana g. 1797. u palestri u Pompejima. Original u bronci, lijevan oko 450. pr. n. e., nije imao potpornja.

Poliklet je rođen u Sikionu ili Argosu oko 480. pr. n. e. Osnivač je kiparske škole. Karakteristika mu je, da je mjerenjima na modelima nastojao odrediti proporcije idealnog ljudskog tijela. Došavši računskim putem do sheme, primjenjivao ju je kod svih svojih djela.

Njegova se umjetnost osobito očituje u kipovima DIADUMENOSA (mladića s pobjedničkom vrpcom u kosi) i DORIFOROSA (kopljanika).

19. AMAZONKA (V. st. pr. n. e.), vis. 2,020 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Berlin.

Amazonka, žena ratnica, odjevena je u kratak hiton, koji pada u naborima preko desnog ramena, a lijeva je strana grudi gola. Desnu ruku podigla je uvis i njom dodiruje neznatno nagnutu glavu, a lijevom se naslonila na pilastar. Težište tijela uglavnom je na desnoj nozi, a lijeva je lagano u koljenu savijena i malo unatrag zabačena. Pilastar ovdje predstavlja sastavni dio kompozicije.

Stav i konstrukcija tijela veoma je bliska Doriforosu; takav tip figure razvijat će se od Polikleta do Praksitela.

Rekonstruirano: lijeva podlaktica, desna ruka, noge, pilastar i baza.

Pripisuje se POLIKLETU.

(Plinije spominje, da su se četiri kipara: Fidija, Poliklet, Kresilas i Fradmon iz Argosa natjecali u izradi ranjene Amazonke, namijenjene za Artemizion u Efezu. Među sačuvanim replikama najljepša je ova, koja se pripisuje Polikletu. U novije vrijeme neki je pripisuju Kresilasu.)

20. HEFEST (V. st. pr. n. e.), vis. 0,480 m, kopija po originalu u mramoru – Musei Vaticani, Rim.

Lik Hefesta, boga kovača, s kapom obrtnika na glavi, pravilna je i karakterna lica.

Pronađen je prilikom iskapanja na Piazza di Spagna u Rimu u XVIII. st.

Rekonstruirano: nos, nekoliko uvojaka brade i kose i dio grudi.

Pretpostavlja se, da je rad kipara ALKAMENA (Alkamenes).

21. EURIPID (IV. st. pr. n. e.), vis. 0,480 m, kopija po originalu u mramoru – Napulj, Museo Nazionale.

Lik tragičara Euripida (480.–405. pr. n. e.), lica obrasla u bradi i kosi. Njegovo lice odražava neku gorčinu, ali i duboku plemenitost.

22. IRENA (Eirene) S PLUTOSOM (IV. st. pr. n. e.), vis. 1,990 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – München.

Irena, boginja mira, u peplosu, kojega nabori padaju u vertikalnim linijama, s desnom nogom savinutom u koljenu. U desnoj ruci držala je skeptar, u lijevoj malog Plutosa, personifikaciju

bogatstva. Boginja u laganom nagibu glave, blago gleda u dijete. Plutos graciozno pruža desnu ruku, da bi pomilovao majku, a u lijevoj drži vrč. Glavu je okrenuo prema majci. U licu majke i pokretu djeteta izražena je njihova intimna povezanost. Osjećajna blagost u liku boginje pokazuje, da se autor Irene odvojio od kruga Fidijine umjetnosti.

Rekonstruirano: desna ruka Irenina, detalji na figuri dječaka i baza. Vrč u desnoj ruci također je djelo rekonstrukcije. U novijoj rekonstrukciji vrč je pravilno zamijenjen rogom obilja (cornucopia).

Atenjani su, prema Pausaniji, nakon pobjede nad Peloponežanima u vodama Leukade (371. pr. n. e.) podigli ovaj spomenik u Ateni; rad je bio povjeren kiparu Kefisodotu.

Kefisodot Stariji, Atenjanin, vjerojatno otac i učitelj Praksitelov.

23. DEMETRA zvana KNIDSKA (IV. st. pr. n. e.), vis. 1,470 m (sa glavom), kopija po originalu u mramoru – British Museum, London.

Demetra, boginja plodnosti, sjedi na prijestolju, koje je pokriveno jastukom. Noge joj počivaju na podnožju. Preko haljine finih nabora prebačen je plašt, koji je provučen ispod desne ruke.

Bogati nabori na ramenima i prsima uokviruju goli vrat.

Finoća rada u mramoru pokazuje utjecaj Praksitelov.

Kip je 1858. otkopan u Knidu u Maloj Aziji. Odatle mu i naziv.

24. SOFOKLO (IV. st. pr. n. e.), vis. 2,020 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Rim, Museo Lateranense.

Sofoklo, dobro ukomponirana figura sa stiliziranim himationom, prebačenim preko grudi i ramena. Desna ruka sa zatvorenom šakom počiva na himationu. Lijevom se rukom naslanja na bok. Glava je okrenuta malo ulijevo i uzdignuta, a bradato lice, bez individualne note, pokazuje ozbiljnost. Težište tijela na desnoj nozi, pored koje je scrinium s rotulusima; lijeva je noga u laganom prigibu koraknula naprijed. Na nogama ima sandale.

Čitava statua ima teatralnu pozu.

Pronađena je u Terracini (Srednja Italija).

Rekonstruirano: desna ruka, oba stopala i baza sa skrinijem.

Brončana statua tragičara Sofokla (497.–405. pr. n. e.), Periklova suvremenika, bila je postavljena u Dionisovu kazalištu u Ateni, na inicijativu Likurgovu (oko 350. pr. n. e.), zajedno sa statuama portretima Eshila i Euripida.

25. ESHIL (IV. st. pr. n. e.), vis. 0,560 m, kopija po originalu u mramoru – Museo Capitolino, Rim.

Poprsje Eshila (detalj statue), trećeg velikog grčkog pisca tragedija (525.–456.). Bradat, visoka čela i oštra pogleda.

26. ESHIN (IV. st. pr. n. e.), vis. 2,105 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Napulj, Museo Nazionale.

Eshin, govornik i političar (398–314), Demostenov protivnik, prikazan je u himationu, koji mu je prebačen preko grudi i lijevog ramena. Desna ruka, ispruženih prstiju, počiva na prebačenom himationu, a lijeva je ruka podbočena. Težište tijela je na lijevoj nozi, koja je prislonjena na četvrtasti pilastar. Desna noga malo savijena, koraknula je udesno. Na nogama ima sandale. Glava s kovrčastom kosom i bradom okrenuta ulijevo. Figura izražava odlučnost.

27. HERODOT I TUKIDID (IV. st. pr. n. e.), dvostruka herma, vis. 0,595 m, kopija po originalu u mramoru – Napulj, Museo Nazionale.

Herodot, »otac grčke povijesti«, rođen je u Halikarnasu u Maloj Aziji 484. pr. n. e. U svom djelu, pored historije raznih antičkih naroda, opisuje borbu Grka protiv Perzijanaca.

Tukidid, atenski strateg, rođen je u Ateni oko 460. pr. n. e. Pisac je Povijesti Peloponeškog rata.

Toj bradatoj glavi, izbrazdana čela, osobit izražaj daju prodorne oči.

Portret Tukidida, prema kojemu je rađena ta herma, izrađen je još za njegova života, a Herodotov je nastao prema tradiciji nakon njegove smrti.

28. APOKSIOMENOS (IV. st. pr. n. e.), vis. 1,930 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Rim, Musei Vaticani.

Meko modelirano tijela atleta, mirnih površinskih linija, oslanja se čitavom svojom težinom na lijevu nogu, a desna mu je lagano zabačena unatrag. Noge su u odnosu prema čitavoj figuri relativno dugačke, osobito od koljena. Tijelo s ispruženim rukama nagnuto je malo naprijed. Glava je malena (prema tijelu u odnosu 1 : 8), kosa slobodno rješavana, lice bez posebnog izražaja. Atlet je prikazan u momentu, kad sa strugalicom skida sa sebe pijesak i ulje, kojim je namazao tijelo, kako bi prilikom rvanja lakše izbjegao zahvatima protivničkih ruku. Odatle i naziv Apoksiomenos (strugač).

Izraz nemira i lagane kretnje postignuti su neznatno nagnutim tijelom i stavom nogu. Modelacija tijela prostudirana je na osnovi odnosa svijetla i sjene.

Skulptura Apoksimeonosa kompozicijski nije više vezana za zatvorenu arhitektonsku pozadinu, već slobodno vlada prostorom.

U novije vrijeme izvršena je rekonstrukcija prštiju desne ruke, kojima Apoksiomenos drži kocku.

Pripisuje se LISIPU.

Lisip, rođen u Sikionu, izvršio je korekturu lika atleta, kakav se dotad prikazivao (Polikletov »kanon«), davši u Apoksimenosu svoj lični tip atleta.

Lisipov je atlet vitak, ispruženih ruku i nešto duljih nogu (osobito od koljena naniže) i malene glave, a u stavu pokazuje neku uznemirnost.

Rješavajući lik Apoksiomenosa s naprijed ispruženim rukama dao je skulpturi (za razliku od dotad u stvari reljefno koncipiranih plastika) treću dimenziju, osvojivši time volumen i prostor.

Prema tim karakteristikama pripisuje mu se i ARES zvan LUDOVISI.

Kao dvorski kipar Aleksandra Velikog izradio je više njegovih portreta i tako stvorio individualni portret.

Dao je također i novi tip Herakla, čija je nadnaravna snaga izražena u jakoj muskulaturi (HERKUL zvan FARNESE).

Lisip je majstor radova u bronci. Plinije mu pripisuje oko 1500 radova.

29. HERMES (IV. st. pr. n. e.), vis. 1,700 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – London, Lands-downe house.

Hermes (po nekima palestrit) naslanja desnu nogu na kamen, da bi zavezao ili odvezao sandalu. Glava okrenuta ulijevo, malena je u proporciji pram tijela. Hermes je prikazan u stavu trenutnog odmora.

Skulptura potječe iz Hadrijanove vile u Tivoliju.

Rekonstruirano: dio lijeve ruke i šaka, desna podlaktica, sandala, hrid i baza. Potporanj pod desnom nogom dodatak je kopiste.

Pripisuje se LISIPU.

30. ARES zvan LUDOVISI (oko 350. pr. n. e.), vis. 1,500 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Rim, Museo delle Terme.

Ares (Mart), bog rata, sjedi na hridi i odmara se. Lijeva noga je uzdignuta i odupire se o hrid. Ruke su mu ukrštene na lijevom koljenu, a u lijevoj ruci drži mač. Draperija je ležerno prebačena preko desne noge, koja je ispružena malo naprijed. Do njegovih nogu igra se Eros, a ostaci još jednog Erosa vide se na lijevom ramenu. Uz desnu stranu hridi prislonjen je štit. Lice je melankolična izraza. Elegantna poza nagoviješta pokret, koji može nastupiti svakog časa. Nemirni odmor odaje karakter Lisipove umjetnosti.

Ares Ludovisi ima sličnosti s likom Aresa na Partenonskom frizu.

Pronađen je u Rimu.

Rekonstruirano: nos, lijeva šaka, lijevo stopalo, držak mača i manji detalji Erosa.

Pripisuje se Lisipu ili Skopasu.

31. ALEKSANDAR zvan RONDANINI (IV. st. pr. n. e.), vis. 0,640 m, kopija po originalu u mramoru – München.

Detalj glave sa spomenika Aleksandra Velikog. Mirne crte lijepog mladenačkog lica odaju snagu mladosti. Posebno se ističe nemirna kovrčasta kosa. Nos, usta i brada odaju ličnu notu. Pogled upravljen naprijed.

Ta je glava idealizirani portret.

32. POSIDON zvan »DA PORTO« (IV. st. pr. n. e.), vis. 0,720 m, kopija glave je detalj s mramorne replike originala u bronci – Rim, Museo Lateranense.

Glava uokvirena gustom kosom, u razmišljanju.

33. APOLON zvan BELVEDERSKI (IV. st. pr. n. e.), vis. 2,240 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Rim, Musei Vaticani.

Apolon, bog sunca, dostojanstvena držanja, s težištem tijela na desnoj nozi, a lijeva, malo savijena, dodiruje tlo prstima. Šaka desne ruke ispružene naprijed, nekad je držala grančicu masline (posvećene Apolonu), uz koju je bila privezana vrpca; krajevi vrpce i listovi maslinove grančice vide se na deblu uz Apolonovu desnu nogu. Lijeva uzdignuta ruka, preko koje je prebačena fino modelirana hlamida bogatih nabora, vjerojatno je držala luk. Na Apolonovim su nogama sandale. Vitka je tijela, uzdignute glave, lijepa lica, malo zatvorenih očiju, raširenih nosnica, pogleda usmjerena u pravcu lijeve ruke.

Ponosan lik Apolona, teatralna držanja, brza i elastična hoda, predstavlja početak helenističke umjetnosti.

Nađen je potkraj XV. st. (?) blizu Ancija i postavljen u vrtovima bazilike St. Pietro in Vincoli u Rimu; kasnije je prenesen u dvorac Belvedere u Vatikanu, po kome se naziva BELVEDERSKI.

Čini se, da je kopija u mramoru rađena početkom carstva.

Rekonstruirano: razni dijelovi hlamide i noge, lijeva ruka, desna podlaktica, što se spaja s deblom. Deblo nije postojalo u originalu u bronci.

Pripisuje se LEOHARU.

Leohar je suvremenik Praksitelov, a radi pod utjecajem peloponeške umjetnosti. Sudjelovao sa Skopasom i Lisipom na dekoraciji Mauzolove grobnice u Halikarnasu.

Pripisuju mu uz Apolona Belvederskog još radove: GANIMED, DIJANA (Artemida) i »ZEUS POLYEUS«.

34. ARTEMIDA (Dijana) zvana VERSAJSKA (IV. st. pr. n. e.), vis. 2,000 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Louvre, Paris.

Artemida, boginja lova, vitka i elastična, odjevena je u kratki hiton. Težište lika prebačeno je na lijevu nogu, a desna noga, koja je zabačena unatrag, samo prstima dodiruje tlo. Desnom rukom vadi strijele iz tobolca, koji je obješen o desno rame. Glava, okrenuta udesno, klasičnog je tipa. Srna s lijeve strane dana je u suzdržanom skoku.

Taj kip predstavlja u razvoju skulpture prijelaz iz umjetnosti IV. st. u helenizam. Ritam pokreta boginje blizak je Apolonu Belvederskom.

Kip je donesen iz Rima u Francusku za vladavine francuskog kralja Franje I.

Rekonstruirano: desna i lijeva podlaktica, nos i uši. Deblo pod srnom dodatak je kopiste.

Barthelemy Prieur je prilikom rekonstrukcije lijevu ruku Dijaninu naslonio na glavu srninu. Smatra se, da je pogrešno restaurirana, jer je prema drugim replikama boginja držala luk u lijevoj ruci.

Pripisuje se LEOHARU.

35. ZEUS zvan OTRIKOLSKI (IV. st. pr. n. e.), vis. 0,990 m, kopija po originalu u mramoru – Rim, Musei Vaticani.

Zeus, otac bogova, prikazan je visoka čela s jakom brazdom. Duboko usađene oči izražavaju pogled pun života. Lice muških i pravilnih crta uokvireno je bujnom kosom. Naročito su istaknuti mišići obrva. Sve linije konvergiraju prema čelu. Glava je nadnaravne veličine.

Djelo pripada tzv. drugoj atičkoj školi.

Nađen u Otricoliju u Italiji za vrijeme iskapanja krajem XVIII. stoljeća.

Rekonstruirano: vrh nosa, dio čela, donji kraj kose, brade i prsiju.

Pripisuje se kiparu Briaksidu (Briaxis).

36. AFRODITA (Venera) zvana MILSKA (IV. st. pr. n. e.), vis. 2,040 m, kopija po grčkom originalu u parskom mramoru – Louvre, Pariz.

Donji dio tijela Afrodite, boginje ljubavi, obavijen je finom draperijom širokih nabora, koja je priljubljena uz forme tijela. Težište je figure na desnoj nozi, a lijeva noga počiva na postolju. Savršene forme ženskog tijela ocrtavaju se ispod draperije. Lice je pravilno i fino, a pogled sanjarski; na ušima je imala naušnice.

Ljepotu originala osobito ističe parski mramor, koji daje meku i toplu prozračnost.

Kip je nađen 1820. na otoku Milu (Melos). Otkupio ga je francuski poslanik i poklonio 1821. Ljudevitu XVIII.

Kip je sastavljen iz dva mramorna bloka, koji su međusobno povezani iznad draperije.

Rekonstruirano: lijeva noga, dio kose, koji je naknadno pronađen, lijevo stopalo i još neki manji dijelovi.

37. NIOBA S KĆERKOM (IV. str. pr. n. e.), vis. 2,305 m, kopija po originalu u penteličkom mramoru – Galleria degli Uffizi, Firenca.

Kompozicija prikazuje Niobu, ženu tebanskog kralja Amfiona i kćerku Tantalovu, u času kad se njezina najmlađa kćerka sklonila među majčine skute, da je ona zaštiti od strijela Apolona i Artemide.

Lice Niobino dano je s osobitim patosom, a oči su uprte u visinu. Desnom rukom privlači k sebi kćerku, a lijevom, preko koje je prebačen plašt, pokriva je, da je zaštiti.

Skulptura je iskopana god. 1583. u Rimu, u vinogradu blizu bazilike S. Giovanni in Laterano.

Ta je grupa dio velike kompozicije sa 14 figura, kao što se to može vidjeti na reljefu, koji se nalazi u Londonu. Grupa potječe iz Male Azije (Kilikija), odakle ju je prenio u Rim legat G. Sosije.

Plinije spominje, da se grupa Niobe s kćerkom nalazila u Apolonovu hramu u Rimu.

Rekonstruirano: nos i dio grudi Niobe.

Pripisuje se prvenstveno SKOPASU, a po nekima i PRAKSITELU.

38. AFRODITA (Venera) zvana MEDIČEJSKA (IV. st. pr. n. e.), vis. 1,530 m, kopija po originalu u mramoru – Galleria degli Uffizi, Firenca.

Realistički je prikazan lik boginje kod kupanja, s osmijehom na licu i sanjarskog pogleda. Pokretima ruku skriva nage dijelove tijela. S lijeve joj je strane delfin (čest atribut božice) s Amorom.

Rekonstruirano: prsti lijeve ruke, desna ruka i dio baze.

39. ESOP (III. st. pr. n. e.), vis. 0,540 m, kopija po originalu u mramoru – Villa Albani-Torlonia, Rim.

Esop, pisac basana, živio je sredinom VI. st. pr. n. e.; po predaji bio je oslobođeni rob.

Lik Esopa prikazan je blagih i prodornih očiju, lijepo modelirana čela i usta, koja jasno izražavaju oštrinu i ironiju. Esop je ovdje dan bez idealiziranja, atrofirana tijela, s grbom.

Portret je rađen prema tradiciji. On je prvi primjer prikazivanja tjelesnih deformacija u helenističkoj umjetnosti.

Pripisuje se kiparu ARISTODEMU, umjetniku lisipovske tradicije.

40. DEMOSTEN (III. st. pr. n. e.), vis. 1,960 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Musei Vaticani, Rim.

Govornik Demosten (384.–322. pr. n. e.) zaogrnut plaštem, koji mu je nemarno prebačen preko lijevog ramena, drži u rukama poluotvoreni rotul. Desna je strana grudi gola, a desna je noga malo savijena u koljenu. Do lijeve noge nalazi se scrinium s rotulima. Na nogama ima sandale. Glava mu je malo nagnuta udesno. Čelo s dubokim naborima, nenjegovana kosa, brada kratko podrezana, lice upadljivo mršavo. Kosi položaj usta odaje defekt.

Statua je rađena 42 godine poslije Demostenove smrti i postavljena na atenskom trgu (Agora).

Ta se kopija nekad nalazila u vili Mondragone u Tusculumu nedaleko Rima.

Rekonstruirano: šaka (fragment iz zbirke Barberini), dio ruke i dio stopala. Na originalu su prsti ruku bili ukršteni. Glava je rekonstruirana od antičkih komada.

Pripisuje se kiparu POLIEUKTU (Polyeuktos, 280. pr. n. e.).

41. GAL NA UMORU (III. st. pr. n. e), vis. 0,730, šir. 1,865 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Museo Capitolino, Rim.

Smrtno ranjeni Gal srušio se na svoj štit i rezignirano očekuje smrt. Vitko tijelo, s glavom koja je klonula, odupire se desnom rukom o štit. Kosa je na glavi razbarušena, usta poluotvorena, kratka brada i brkovi, guste horizontalne obrve i torques oko vrata. Na podnožju je pored štita njegov mač i truba.

Atal I., pergamski kralj, postavio je, poslije pobjede nad Galima, na Akropoli u Pergamu, veću grupu u bronci, koja je predstavljala borbu i pobjedu pergamske vojske nad Galima. »Gal na umoru« je dio te kompozicije.

Pretpostavlja se, da je skulptura iz Male Azije najprije bila dovezena u Grčku, a kasnije prenesena u Rim.

Rekonstruirano: dio baze s mačem, remen i manji dio trube.

Pripisuje se rodskoj školi.

42. MENELAJ (III.–II. st. pr. n. e.), vis. 0,670 m, kopija po sadrenom odljevu – Dresden.

Menelajeva glava je detalj grupe »Menelaj i Patroklo«, koja prikazuje tog poznatog grčkog junaka i vladara, kako spasava Patroklov leš od neprijatelja, koji želi da mu odrubi glavu.

Bradata glava pod šljemom, okrenuta udesno, s pogledom na gore.

(U Firenci, u Loggia dei Lanzi, glava Menelaja gleda više prema dolje).

43. HOMER (III.–II. str. pr. n. e.) (?), vis. 0,670 m, kopija po jednoj od brojnih mramornih replika.

Portret pjesnika Ilijade i Odiseje. Prikazan je kao starac bujne kose, plemenita lica, utonulih i ugašenih očiju.

Rađen je u doba helenizma, na temelju tradicije.

44. RVAČ zvan BORGHESE (I. st. pr. n. e. ?), vis. 1,550 m, kopija mramorne replike rađene prema originalu u bronci – Louvre, Pariz.

Nagi borac prikazan je u momentu obrane. Lijeva ruka uzdignuta, a lijeva noga, zabačena unatrag, dodiruje prstima tlo. Težinu tijela prebacio je na desnu nogu, kojom je koraknuo naprijed. Desna ruka zabačena je unatrag. Glava naborana čela okrenuta je ulijevo. U lijevoj je ruci držao štit, a u desnoj, vjerojatno, koplje.

»Rrvač Borghese« predstavlja nov pokušaj u rješavanju pokreta i anatomije tijela. Deblo je dodatak kopiste i kvari cjelinu skulpture.

Na deblu je potpis AGASIAS.

Agasija, suvremenik Sulin, kipar lisipovske tradicije.

45. TALIJA (II.–I. st. pr. n. e.), vis. 1,620 m, kopija po originalu u mramoru – Rim, Musei Vaticani.

Talija, muza komedije i poezije, odmara se na hridi. U lijevoj ruci drži »tamburin«, a u desnoj pedum. Na hridi do nje maska. Lice bolna izraza gleda preda se u daljinu.

Rekonstruirano: dio nosa, usta, brada, obje podlaktice, dijelovi vijenca, odjeće i maska.

46. DIONIS (III.–I. st. pr. n. e. ?), vis. 2,200 m, kopija po originalu u mramoru – Louvre, Pariz.

Dionis, bog vina, prikazan je naga tijela mlohavih mišića, preko kojeg je prebačena koža pantere. S lijevom rukom oslanja se o deblo obavijeno vinovom lozom, a desnu je položio na tjeme.

47. LAOKOONTOVA GRUPA (II.–I. st. pr. n. e.), vis. 2,420 m, kopija po mramornoj replici – Musei Vaticani, Rim.

Grupa prikazuje svećenika Laokoonta s njegova dva sina i dvije zmije, koje je poslao Apolon, da ih udave. Jedna zmija ugrizla je ispod desnog pazuha mlađeg sina, koji od bola baca glavu unazad. Druga zmija zarila je zube u lijevi bok Laokoontov, koji nastoji, da je se oslobodi. U tom naporu lice mu se izobličuje, a mišići su napeti. Stariji sin pokušava da se oslobodi zmije,

koja mu je obavila ruku i desnu nogu, i okreće glavu prema ocu s pogledom punim straha. Sve tri glave grčevito su izobličene.

Djelo potječe iz posljednje faze helenističke umjetnosti i obilježeno je u izrazu manirizmom i teatralnom patetikom.

Kompozicija, koja je reljefno rješavana, rastrgana je. Produžena dijagonala Laokoontova tijela griješka je restauratora, koji mu je podigao desnu ruku, mjesto da mu je savije iznad glave. Grupa je pronađena 1506. u ruševinama Titovih terma na Eskvilinu.

Skulptura je sastavljena od 6 mramornih blokova.

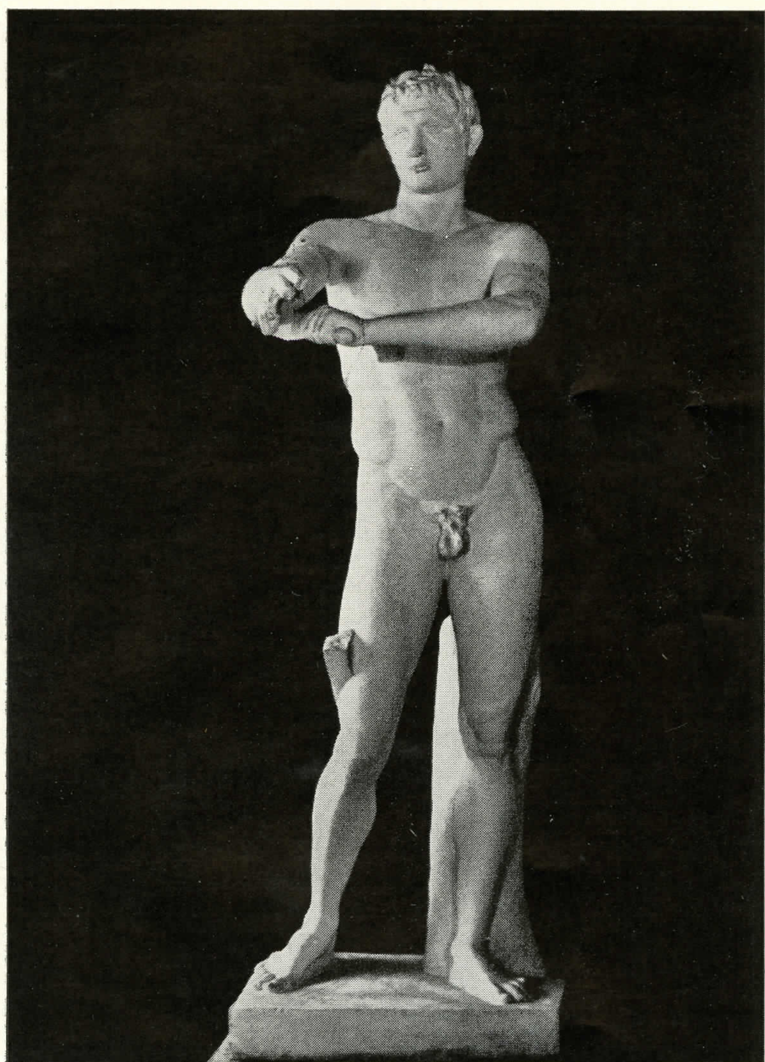
Djelo je kupio papa Julije II, da njime obogati svoju zbirku u dvorcu Belvedere.

Rekonstruirano: desna ruka mlađeg i desna nadlaktica starijeg sina, lijeva ruka i desna šaka Laokoontova.

Pripisuje se kiparima rodske škole HAGESANDRU (Hagesandros), POLIDORU (Polydoros) i ATENADORU (Athenadoros).

(God. 1957. pronađena je prilikom trasiranja ceste između Terracine i Rima u zarušenoj spilji u Sperlongi, još jedna replika ili original LAOKOONTOVE GRUPE u mramoru, znatno većih dimenzija nego vatikanska, u komadima. Nalazište odgovara lokaciji vile cara Tiberija, a skulptura je navodno stajala u sredini basena, koji se nalazio u toj spilji, kako spominju Tacit i Svetonije.)

REPRODUKCIJE

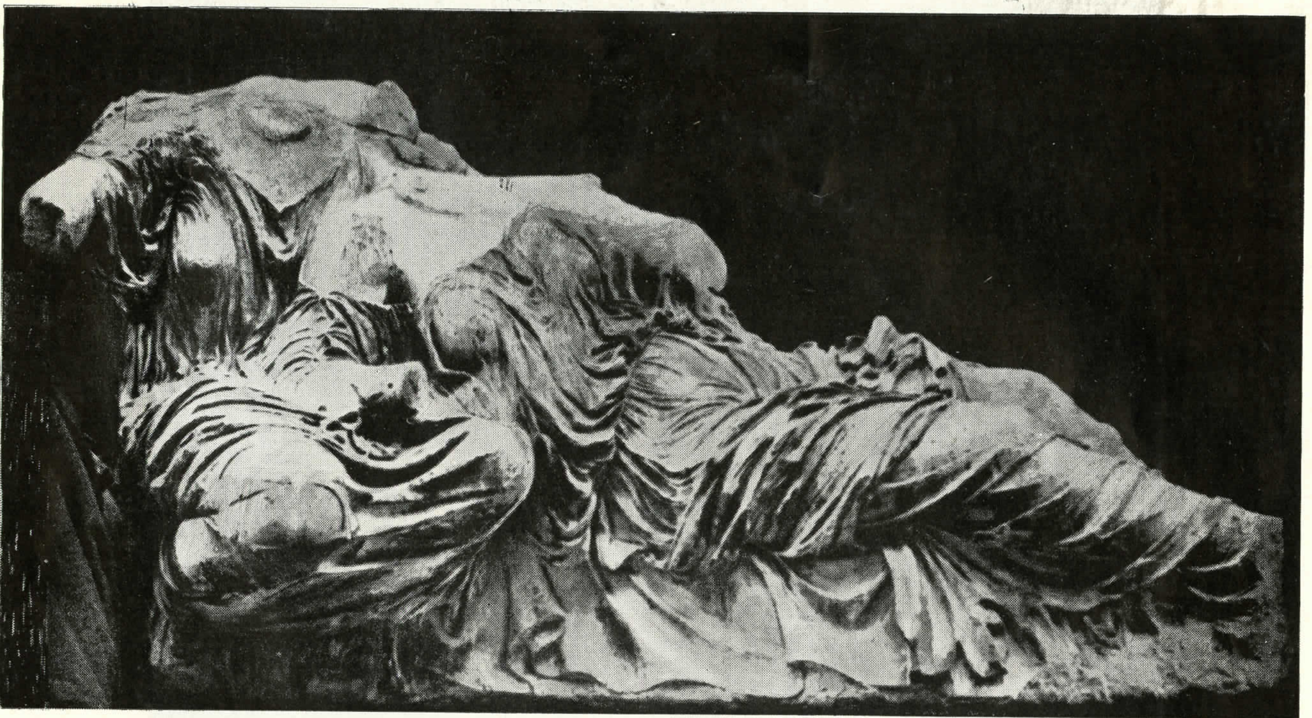
»Apoksiomenos«

Artemida (Dijana) zv. Versajska

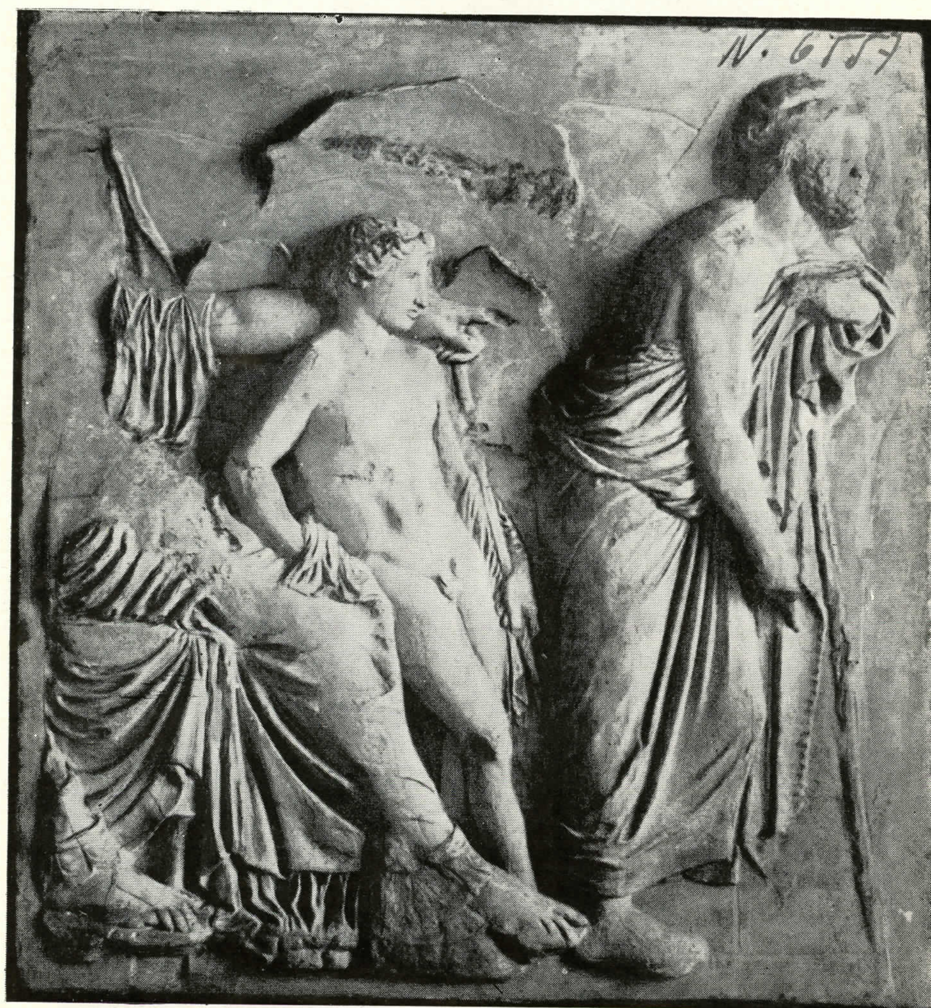
Partenon, Glava konja Selenina četveroprega – (Detalj sa zabata)

Partenon, Diona i Afrodita – (Detalj sa zabata)

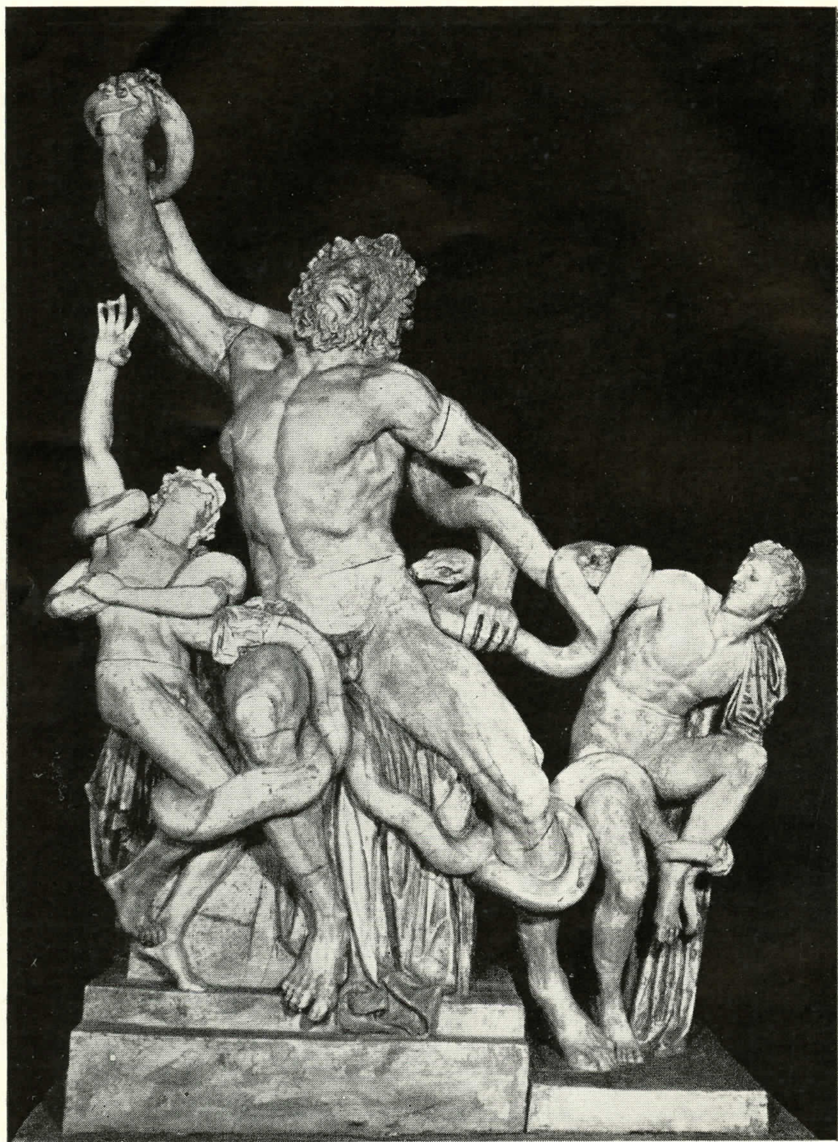
Partenon, Panatenejske svečanosti – (Detalj friza)

Partenon, Panatenejske svečanosti – (DETALJ FRIZA)

Gal na umoru

Lakoontova grupa

SNIMCI FOTOSLUŽBE JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE